

Verbinding en aandacht

Nieuwe wegen voor gemeentepastoraat

Verbinding en aandacht, nieuwe wegen voor gemeentepastoraat

is een uitgave van de Protestantse Kerk in Nederland en verschijnt in de serie Handreikingen voor het pastoraat.

Protestants Landelijk Dienstencentrum

Postbus 8504, 3503 RM Utrecht

tel. (030) 880 18 80

Meer informatie over de handreikingen: www.pkn.nl/pastoraat. Een aantal handreikingen is in papieren versie te koop via bestellingen@pkn.nl, tel. (030) 880 13 37, de rest is downloadbaar vanaf de website.

Inhoudsopgave

Vooraf

1. Gemeentepastoraat: nog tal van vrijwilligers...

2. Verbinding zoeken

3. Aandacht bieden

4. Pastoraal beleid

5. Een aantal mogelijkheden

- Behoefteteiling
- (Doel)groepontmoetingen
- Pastoraat op maat
- Pastorale mogelijkheden buiten de kerkelijke gemeente

6. Verder lezen

7. Waar kunt u terecht?

Vooraf

Misschien is het wel het kostbaarste wat de kerk te bieden heeft: tijd en ruimte voor mensen om elkaar te ontmoeten. Met daarbij op de achtergrond de gedachte dat een Derde zich bij deze ontmoeting voegt...Verbinding, echt contact, aandacht voor het verhaal van de ander. Gezien en gehoord worden. Elk mens heeft daar behoefte aan.

Contacten ontstaan spontaan of georganiseerd. 'Het kan opeens zomaar voor je staan; het lijkt op iets om uit de weg te gaan' schrijft Stef Bos. Voor of na een kerkdienst, op een kooravond, in de supermarkt, op straat. Het hoeft niet ingewikkeld te zijn, het hoeft ook niet zo vreselijk diep te gaan. Soms gaat het om iets heel eenvoudigs. Maar er is aandacht voor. Wat je meemaakt is de moeite waard en doet ertoe. Mensen zoeken met hun verhalen naar verbinding, naar verdieping van hun leven. Geloofsgemeenschappen geven daar aandacht aan in hun pastoraat.

Bij het georganiseerde bezoek zien we verschillende en ongelijktijdige ontwikkelingen. Nog steeds bloeit het bezoekwerk zoals dat al tientallen jaren gedaan wordt en nog steeds als een weldaad wordt ervaren. En er ontstaan ook nieuwe en betekenisvolle initiatieven op het gebied van pastoraat. Zinnige thema's worden aangereikt, pastorale café's worden geopend, er is aandacht voor bijzondere doelgroepen zoals jonge ouders of mensen die met rouw en verlies te maken hebben. Maar als het gaat om het traditionele bezoekwerk lopen bezoekers soms ook tegen grenzen aan. Ze lopen het risico overvraagd te worden. Er is geen behoefte (meer) aan bezoek, het aantal bezoekadressen wordt te groot, de taak van bezoekers te vaag of de taak sluit niet meer aan bij de vragen van mensen, waardoor zij hun vrijwilligerswerk niet meer als inspirerend beleven. Er zijn veel vacatures voor ouderlingen en pastoraal werkers. De organisatie vraagt veel energie, terwijl intussen het sociale cement van de gemeente dreigt te verdwijnen.

Deze handreiking is met name voor die gemeenten die geïnformeerd willen worden hoe je als kerk aan kunt sluiten bij waar mensen naar op zoek zijn. Daartoe beschrijven we achtergronden van veranderingen in het pastoraat. Daarna proberen we aan te geven waar mensen naar op zoek zijn (verbinding) en wat de kerk te bieden heeft (aandacht). Met aan het eind een aantal voorbeelden waartoe dit kan leiden.

Verschillende groepen die zich (her)bezinnen op het pastoraal beleid in de gemeente kunnen dit materiaal gebruiken, zoals pastoraatgroepen, kerkenraden, predikantenteams e.d. Suggestie: bespreek per bijeenkomst een hoofdstuk, inclusief de gespreksvragen. Aan het eind van de vierde avond zijn er dan ingrediënten voorhanden voor een werkplan voor het komende jaar.

Ontmoeting

Je moet
van twee kanten
komen
om elkaar
te ontmoeten

Je moet eigenlijk
toevallig
onderweg zijn

Je moet
geen doel
voor ogen hebben

En je moet
laten gebeuren
waarvoor je bang bent

Je moet niet alles
willen
verklaren

Voor je het weet
verklaar je elkaar
de oorlog

Je moet
van twee kanten
komen
om elkaar
te ontmoeten

je moet jezelf
in de ander
durven zien

Zonder
in die ander
te verdwijnen

Het kan opeens
zomaar

voor je staan
het lijkt op iets
om uit de weg te gaan

dat is het vreemde
van geluk
je maakt het waar
of je maakt het stuk

het kan jou bedreigen
het kan jou behoeden

maar je moet
van twee kanten komen
om elkaar te ontmoeten

Stef Bos

I. Gemeentepastoraat: nog tal van vrijwilligers...

Wat gebeurt er in de gemeente, door wie, wat is nodig, hoe kan dat efficiënt en zo leuk mogelijk; wat kan er eigenlijk niet en moet dan ook niet meer gedaan worden. Maar de belangrijkste vraag luidt: wat geeft mensen het gevoel zinvol werk te doen in de kerk?

Albert Ploeger en Joke Ploeger-Grotegoed

Pastoraat dat plaatsvindt in en vanuit lokale kerkelijke gemeenten noemen we gemeentepastoraat. Vrijwilligers in de kerk zijn juist op dit terrein het meest actief. Ter illustratie: binnen de Protestantse Gemeente Utrecht werd in 2003 een onderzoek gedaan waaruit bleek dat op het terrein van pastoraat door vrijwilligers 140.000 uur was ingezet, zonder de vergaderingen mee te tellen! Er bleek ook uit dat kerkmensen bijzonder trouw zijn in dit werk. Een onderzoek in 2005 onder migrantenkerken in Den Haag liet eenzelfde pastorale inzet zien. Dit is van grote betekenis voor de mensen die het betreft, voor de samenleving.

Ouderlingen, pastoraal medewerkers, contactpersonen, de Protestantse (voormalig Hervormde) Vrouwendienst, predikanten, zij allen spelen daarin een belangrijke rol. Zij stimuleren het onderlinge pastoraat en geven zelf pastorale aandacht aan mensen die daaraan behoefte hebben. Met huisbezoek, groothuisbezoek en vormen van groepspastoraat worden mensen pastoraal bijgestaan en geholpen om hun weg te vinden in hun vragen over geloof en leven.

Door het onderlinge pastoraat door gemeenteleden komen nieuwe pastorale ontmoetingen ook op een andere wijze tot stand, zoals bijvoorbeeld in een koor, aanloophuis, eetgroep, lees-, gespreks-, bijbel- of gebedskring. Er ontstaat, spontaan en zelfgeorganiseerd – soms ook bovenplaatselijk – bondgenotenpastoraat van bijvoorbeeld mensen van wie de partner overleden of hulpbehoevend is, een kind geestelijk gehandicapt, enz.

...maar onder druk

In een aantal gemeenten functioneert een traditionele bezoekstructuur nog prima. Er is op deze manier veel onderlinge zorg; gemeenteleden ervaren dat als een weldaad. In andere gemeenten is er nauwelijks sprake van georganiseerd pastoraat; zij zijn juist heel goed in het ongeorganiseerde pastoraat (al beseffen zij dat soms niet; erkenning hiervan door de kerkenraad kan helpend zijn!).

Dit alles neemt niet weg dat de betrokkenheid van gemeenteleden bij het kerkelijk aanbod onder druk staat. Nog maar een kleine groep mensen wordt daadwerkelijk bereikt, ook met het pastorale aanbod. Dat geldt met name voor een flink deel van de ouderen die nog wel op zichzelf wonen maar nauwelijks nog het huis uit komen en geen kerkdiensten meer bezoeken.

Maar in andere plaatsen functioneren traditionele vormen van pastoraat niet meer en wordt gezocht naar nieuwe mogelijkheden. Voor velen is georganiseerd bezoek overbodig; bezoekers vragen zich af waar ze het voor doen. Zomaar wat geluiden:

- 'Bij de meeste adressen kom ik niet meer binnen; mensen hebben geen behoefte aan mijn bezoek.'
- 'We horen acht ouderlingen te hebben, maar kennen nu zes vacatures; sowieso hebben we een tekort aan vrijwilligers. Ik heb ook niet het gevoel dat mijn werk wordt gewaardeerd.'
- 'Iedereen bij ons vult het pastoraat op een eigen manier in. Maar we weten niet meer zo goed wat we met pastoraat bedoelen.'
- 'Als bezoeker heb ik grote moeite om te spreken over persoonlijke, soms intieme vragen van de ander.'
- 'We organiseren van alles op het gebied van pastoraat, maar we hebben geen idee meer van de werkelijke vragen van mensen.'
- 'Als ouderling lukt het mij nog wel om alle adressen één keer per jaar te bezoeken, dat wordt ook gewaardeerd, maar ik vind het vermoeiend en al met al weinig zinvol.'
- 'Ik breng veel bezoeken, het is meestal wel gezellig, maar ik heb toch steeds het gevoel van tekortschieten en vraag me af of het werkelijk van betekenis is wat ik doe.'

Velen – ook meelevende kerkmensen – zitten echt niet meer te wachten op een bezoekje van de kerk. Het leven is druk. Wanneer sprake is van een relatie werken man en vrouw veelal allebei. Er wordt gesport, er wordt van alles ondernomen om het drukke leven van kinderen en henzelf goed te laten verlopen, de weekenden zijn nodig om bij te komen en sociale contacten met vrienden en familie te onderhouden.

De kerk neemt in hun leven een steeds kleinere plaats in. Dat geldt zowel voor hun tijdsinvestering als voor de betekenis die de kerk voor hen heeft. Als je op vragen stuit of moeilijkheden tegenkomt deel je dat allereerst met vrienden, je familie of collega's. Of je bezoekt een deskundige op het betreffende terrein.

Mensen met een probleem dat ook nog eens een taboe is, zoeken hun heil vaak niet meer in de gemeente maar zoeken contact met bijvoorbeeld een therapeut, zelfhulpgroepen, het omroeppastoraat of de SOS-hulplijn.

Doorfietsen op oude banden?

Er lekt veel energie weg in de organisatie van het pastoraat, bijvoorbeeld in het vervullen van vacatures. Toch leeft nog steeds in sommige gemeenten de behoefte van 'alomtegenwoordigheid': door middel van het bezoekwerk contact te hebben met elk gemeentelid. Dit is geen reële gedachte meer in een groot aantal situaties. Wat daar meer helpt is de aanvaarding dat steeds meer mensen hun eigen weg gaan en dat je met hen geen contact meer zult hebben zoals dat 'vroeger' het geval was. Oude bezoekstructuren handhaven terwijl ze niet meer werken, lijkt op doorfietsen op oude banden.

Samengevat: de vanzelfsprekendheid van kerk en traditioneel pastoraat is op veel plekken voorbij en bereikt, inspireert en bezielt steeds minder mensen. Intussen blijft gerichte aandacht en bezoekwerk wel nodig, zeker voor mensen die in de loop van hun leven minder zelfredzaam zijn geworden. Zij stellen het contact met de kerk zeer op prijs en willen hun leven met bezoekers delen wanneer er een goede relatie is ontstaan.

Herbezinning

In het vervolg bespreken we enkele achtergronden van genoemde ontwikkelingen, met als doel een handreiking te geven bij het ontwikkelen van nieuwe initiatieven. Bij zo'n aanpak zijn niet de (grote) hoeveelheid van bezoekersvacatures de aanleiding, maar het signaleren van de behoefte aan ontmoeting en verbinding en de kunst van het geven van aandacht voor korte of langere tijd.

Gespreksvragen

1. Wanneer heeft u zelf voor het laatst bezoek gehad van iemand van de kerk? Hoe heeft u dat ervaren?
2. Brengt u zelf bezoeken namens de kerk bij mensen thuis? Welke ervaringen heeft u daarmee?
3. Hoe waardeert u de huidige opzet en invulling van het gemeentepastoraat in uw gemeente?

2. Verbinding zoeken

In het pastoraat kan de eenheid, de heiligheid van het leven vormgegeven worden. Er kunnen gevarieerde pogingen worden ondernomen om nieuwe, vaak tijdelijke, verbindingen te leggen en om in en met de leegte te leven.

Coert Lindijer

Mensen leven in verbinding met anderen: een partner, gezinsleden, familie, vrienden, collega's en talloze anderen waarmee korter of langer contact is ontstaan. En we bevinden ons dagelijks in verschillende wereldjes die elk hun eigen doelen hebben en waar eigen regels gelden. Die zijn soms heel tegenstrijdig, hebben hun eigen ontwikkeling en trekkracht en laten zich niet samenvoegen tot een harmonieus geheel. Zo kennen we de aparte leefwerelden van wetenschap, sport, politiek, vrije tijd en vooral economie.

Levenskunst is de kunst om in deze leefwerelden het roer in eigen handen te houden en op die manier goed voor jezelf te zorgen. Je kunt het als een vorm van persoonlijk rentmeesterschap zien. Het is een kunst die de een beter verstaat dan de ander. Die levenskunst beantwoordt aan de behoefte aan innerlijke samenhang, aan heelheid, aan het besef van een diepere betekenis van de werkelijkheid. Het is de behoefte om te 'weven van binnen', zoals Vasalis dichtte:

*Maar wel weven we van binnen
onophoudelijk
van de duurste en taaiste materie
heel precieze en doorzichtige webben*

*waarmee orde geschapen wordt
en de chaos
tijdelijk en telkens opnieuw
wordt bedwongen*

*en waarin we datgene vangen
dat op zo'n ogenblik
misschien wel zin genoemd kan worden.*

Verschillende vormen van binding

Mensen van vandaag verschillen van die van vijftig jaar geleden. Er vonden ingrijpende veranderingen plaats. De behoefte aan 'lichte gemeenschappen' neemt toe. Kenmerken van zulke lichte gemeenschappen zijn de eigen keuze ervoor en een tijdelijke of gedeeltelijke deelname eraan. Niet de gemeenschap vormt het individu, maar de individuen vormen de gemeenschap. Waar vroeger een mens er was voor kerk, volk, buurt en partij, zijn kerk, volk, buurt en partij er tegenwoordig voor de mens.

Ook de binding met de kerk is dus niet langer vanzelfsprekend. Periodes van intense en losse betrokkenheid wisselen elkaar af. Gedwongen verbanden knellen te veel, de eigen bewegingsvrijheid wordt voorop gesteld. Zo ontstaan gemakkelijk netwerken die even zo gemakkelijk weer worden opgeheven. Nieuwe relaties worden snel aangeknoopt en weer beëindigd. Veel jonge mensen gaan verplichtingen aan in hun werk, bij het kopen van een huis enz. en moeten in korte tijd veel presteren. Met de gevolgen van deze veranderingen heeft iedereen te maken, ook in de kerk. Velen willen nog steeds graag iets doen voor een ander, maar vaak niet meer vanuit een vanzelfsprekend plichtsgevoel. Kosten en baten worden steeds meer eerst goed bekeken.

Zelfconfrontatie en zelfzorg

Wanneer verlies van samenhang ontstaat *tussen* en *in* mensen en de levenskunst om 'te weven van binnen' minder wordt, kan een gevoel van leegte ontstaan. Het gevoel kan ontstaan 'het niet gemaakt' te hebben, bijvoorbeeld bij een lichamelijke handicap, ziekte, burnout, het gevoel van sociale overbodigheid, verlies van baan, vriendschap of geliefde.

Dit gevoel komt onder alle groepen van de bevolking voor. Ouderen waarvan de partner weg valt. Jonge, hoog opgeleide mensen die geen sociaal leven hebben naast hun werk. Jonge alleenstaande ouders die door de zorg voor kinderen moeilijk deel kunnen nemen aan het sociale leven. Veertigers die ontdekken dat puur consumptief leven een arm leven is, zichzelf existentiële vragen gaan stellen en ontdekken dat 'snelle' oplossingen dan niet voorhanden zijn. Midlifers die ontdekken dat zij in een andere levensfase zijn aangekomen en zich gaan afvragen wat werk, relatie, kinderen nog voor hen betekenen. Mensen die, hoewel omgeven door dierbare anderen, zich door God en iedereen verlaten voelen.

Het zijn allemaal confronterende ervaringen waar niet zomaar oplossingen voor te vinden zijn zoals bijvoorbeeld een teruggrijpen naar traditionele normen en waarden. Ruimte is nodig om een eigen weg te zoeken naar nieuwe levenskunst, naar een goede vorm van zelfzorg. Terug naar de 'theemutscultuur' (Kunneman) van de jaren vijftig en de verworvenheden van de emancipatie kwijtraken, dat willen we niet meer. De vrijheid om zelf uit te vinden wat van belang is voor ons leven, mogen we niet meer prijsgeven. Maar bij dat zelf uitvinden kunnen anderen behulpzaam zijn.

Verbinding en pastoraat

Wat kunnen de kerken hier betekenen? Veel geloof en zoeken naar God is buiten de kerk geraakt. Maar de behoefte is gebleven aan plekken om tot rust, tot bezinning te komen, zich te laten inspireren door schoonheid, oude teksten, kerkgebouwen, mensen die vragen 'hoe gaat het met je?', wat houdt je bezig?'. Pastoraat ten dienste van het persoonlijk levensverhaal van mensen, uit een oprechte belangstelling voor hun leven.

Het Latijnse religare – waar het woord religie van afgeleid is – betekent 'in verbinding brengen', maar ook 'jezelf bijeenrapen, nauwgezet en gedisciplineerd'. Deze betekenis is van belang voor het pastoraat. Tussen toegewijde gelovigen en overtuigde ongelovigen bevindt zich een grote groep

mensen die niet afkerig lijken van het religieuze maar zich door het bestaande aanbod weinig aangesproken voelen. Dat vraagt enerzijds om een kerk die haar plaats weet, bescheiden is, zich niet overschreeuwt. Maar ook om een kerk die weet wat zij in huis heeft en over welke schatkamers zij beschikt en zelfbewust en creatief naar wegen zoekt om dat te laten zien. Een veilige plek waar mensen hun verlangen, ondanks alles, levend kunnen houden, waar zij hun maskers kunnen afleggen. Een plek voor herbezinning, meditatie, reflectie, praktische actie en pelgrimstochten. En ook een plek zonder programma, gewoon samen eten en praten, naar muziek luisteren, jaarlijks naar de Mattheüs Passion. Het gaat hier om zoeken naar rust, stabiliteit, inspiratie, het eigen innerlijk. Om allerlei zaken die met het woord 'ziel' te maken hebben.

Dus niet alleen pastoraat voor kneuzen! Het is goed dat de kerk zich met arme, zieke en vastgelopen mensen bemoeit. Anderzijds geeft dit – vooral jonge, maar niet alleen jonge – mensen het gevoel dat ze niet bij die club moeten zijn. Zij hebben wel oog voor wat zwak is, maar ze hebben geen zin in een kerk van en voor alleen maar zwakke mensen. En dat stelt de vraag of kerken vormen van begeleiding hebben voor mensen die positief in het leven staan en vol toekomstverwachting zijn. Methodisch betekent dat bijvoorbeeld in dit geval geen aanbod als begeleiding of hulp bij verliesverwerking, maar een *cursus* verliesverwerking. Daarbij wordt de liefde voor de naaste niet primair met zelfverlies, maar met liefde voor jezelf verbonden.

Gespreksvragen

1. 'Elk mens is op zoek naar vormen van verbinding.' Hoe krijgt dit bij u gestalte?
2. Wat zijn vragen op het terrein van pastoraat die u veel tegenkomt?

3. Aandacht bieden

Kunnen wij bieden:

aandacht zonder betutteling

respect en vrijheid zonder vrijblijvendheid

ruimte zonder anonimiteit

leiderschap zonder misplaatste machtsposities

openheid zonder grenzeloosheid

geborgenheid zonder inkapseling

betrokkenheid zonder opdringerigheid

warmte zonder verstikking?

Piet Schelling

Als vanouds willen kerken openstaan voor mensen die zoeken naar troost, verbinding en verdieping in hun leven. Zij oriënteren zich daarbij op de wijze waarop Jezus van Nazareth mensen ontmoette, relaties aanging.

Pastoraat vindt plaats waar mensen aandacht geven aan elkaar. Geen klus die gedaan moet worden, geen kunstje dat je 'even doet', geen 'het heeft mijn aandacht'. Geen bolwerk dat van alles biedt – een loket, wachtkamer, intake, verwijzing, advies, geld – behalve aandacht als gift die mensen wordt onthouden. Pastoraat doe je omdat je om mensen geeft.

Waar het om gaat: het verhaal van de ander

Een pastoraal gesprek kan zomaar plaatsvinden. Op straat, tijdens maaltijden, rondom vieringen, stille tochten, kooravonden, diaconale projecten, catecheseavonden, foto-, toneel- en filmvoorstellingen. Hoe kom je het verhaal van de ander op het spoor? Door het aan te durven echt contact te maken. Misschien maar met één ander. Maar die ander doet er dan toe, daar ben je aandachtig bij betrokken. Pas als er verbinding is met de ander wordt duidelijk wat er gedaan, gelaten, gezegd of gezwegen moet worden. Dat is van tevoren niet te bedenken. Het is hoogwaardig maar hoeft niet hoogdravend te zijn. Soms heel alledaags: een stukje fietsen, een wandeling, mee naar een winkel, samen eten. Hier kunnen pastoraat en diaconaat makkelijk in elkaar over lopen. Oprechte aandacht vindt niet alleen in geconcentreerde gesprekken plaats. Wat mensen ten diepste beweegt, heeft aandacht nodig om aan het licht te komen.

In het verhaal van mensen zit veel (verlangen naar) godservaring. Maar dat betekent niet dat deze verhalen zomaar tevoorschijn komen. Pastoraat is toewijding aan deze verhalen. Beroepsmatig of vrijwillig. Gebrek aan toewijding verraadt zich onmiddellijk. Het gaat om het 'horen van het hart', openstaan voor het appèl dat de ander op ons doet, het 'openmaken van de soms zo dikke bast om je 'ik' heen en je afstemmen op wie of wat je iets te zeggen heeft. Daar hoort bij dat je zelf ook onderhoud pleegt aan je eigen ziel, 'in contact blijft met bronnen van waarde die oriëntatie geven'

(Derkse). Dan kunnen anderen worden begeleid in het leren begrijpen van het geheim van hun eigen leven, het leren gebruiken van de eigen bronnen die elk mens in zich heeft.

Waar het over gaat: het 'gewone' leven

In het pastoraat gaat het om mensen die zoeken en verlangen naar de belofte van het Koningschap van God: heelheid, eenwording, verzoening, nieuwe betrokkenheid en verbinding. We zoeken deze belofte in de meest 'gewone', alledaagse dingen van het leven. Het kan gaan om het gaan (h)erkennen en helen van breuken. Tussen mensen en in mensen. Bijvoorbeeld tussen verschillende generaties, tussen autochtoon en allochtoon, tussen rijk en minder rijk, tussen werkgever en werknemer. Of in mensen zelf bij de kloof tussen verwachting en werkelijkheid over een partner, kinderen, liefde, seks, lichamelijke en geestelijke gezondheid.

De ervaring van deze belofte vindt vaak onverwacht plaats. Ontroering, vreugde, harmonie, durven loslaten van grenzen, vergeving, het kan mensen overkomen en ze ervaren het als weldaad wanneer het verdriet van anderen ons raakt, er vrede wordt gesloten of vergeving plaatsvindt met een ander, er naar muziek geluisterd wordt, er een heftige vrijpartij plaatsvindt. Het leven wordt voluit geleefd.

Beelden in het pastoraat

We noemen vier beelden die kunnen inspireren bij het pastoraat.

Herder

Het woord pastoraat is afgeleid van het Latijnse woord pastor dat herder betekent. In het Nieuwe Testament betreft Jezus dat op zichzelf: 'ik ben de goede herder. Een goede herder geeft zijn leven voor de schapen.' (Johannes 10) Een goede herder zoekt dus naar hen die zich verloren voelen. God zoekt naar mensen om zich met hen te kunnen verbinden, om bondgenootschappen met hen te kunnen sluiten. God schiept de mensen als partners. 'In ontmoeting met de ander vindt godsontmoeting plaats.' (Buber) In de kerk wordt het beeld van de herder vaak gebruikt voor de predikant (m/v).

Ontdekkingsreis

Een ander beeld is dat van een ontdekkingsreis. Je weet niet waar je uitkomt en je bent benieuwd wie en wat je onderweg tegenkomt. Ieder mens is anders.

Reisbeschrijvingen kloppen meestal niet met wat je tegenkomt op de reis zelf. En als je een medereiziger vindt kun je samen een weg zoeken. Heb je met sommige mensen altijd hetzelfde gesprek? Hoe is het dan gesteld met je oprechte aandacht? In gesprekken is veel te ontdekken over hoe kerkelijke, randkerkelijke en niet-kerkelijke mensen hun menszijn beleven, welke breuken er zijn, waar zij hun verbindingen zoeken en vinden.

Marmar

Een volgend beeld komt Andries Baart op het spoor tijdens een ontmoeting met een beeldhouwster die letters kapt in hardsteen. Hij vraagt onder welke hoek je de beitel moet houden. "Kijk, hier is het

marmer mooi vlak en egaal, daar zie je nog een stukje schelp zitten en daar een soort nerf. Hier houd ik de beitel zo, onder een hoek van zo'n dertig graden, daar zet ik 'm er bijna recht op, maar dan moet ik wel die beitel daar nemen. Of deze enigszins bijlijpen. Je moet eigenlijk heel goed kijken, proberen te begrijpen wat je ziet.' Marmer is een opeenstapeling van nuances, als je tenminste goed kijkt... Als er gekapt wordt, is er bij elke slag weer aandacht nodig: wat gebeurt er nu feitelijk, hoe houdt het zich, moet ik harder of juist zachter kloppen?" (Baart, *Aandacht*, p.49) Een mooi beeld om te illustreren dat elk mens een eigen benadering nodig heeft.

Emmaüsgangers

Ten slotte noemen we het beeld van de Emmaüsgangers. We vinden het in Lucas 24, 13-35. Het gaat hier om twee bedroefde mensen die druk wandelend en pratend op weg zijn naar het dorpje Emmaüs. Ze krijgen gezelschap van een vreemdeling. Hij loopt een eindje met hen op, vraagt waar zij over praten en nodigt hen uit om hun verhaal te vertellen. Nadat zij uitgesproken zijn verbindt de vreemdeling hun verhaal met een verhaal uit hun traditie, waardoor zij hun situatie gaan begrijpen en nieuwe inspiratie opdoen. 'Was ons hart niet brandende in ons?'

Criteria voor pastoraat

In het pastoraat doe je je niet anders voor dan je bent, je laat jezelf kennen. Je accepteert de ander zoals die op dat moment is. Je kent je eigen zwakheden en tekortkomingen. Voor gastvrouwen en gastheren in inloopcentra zijn criteria ontwikkeld die ook voor medewerkers in het pastoraat kunnen gelden:

- hij of zij heeft hart voor mensen
- hij of zij kent zichzelf
- hij of zij heeft ruimte om er voor anderen te zijn en kan luisteren
- hij of zij is persoonsgericht, niet allereerst probleemgericht
- hij of zij is in staat om te gaan met een andere denk- of leefwijze en kan de ander ontspannen en open tegemoet treden
- hij of zij kan geheimen bewaren en zorgvuldig omgaan met wat hem of haar is toevertrouwd.

Gespreksvragen

1. Er worden vier verschillende beelden van pastoraat beschreven. Welk beeld inspireert u het meest als het gaat om pastoraat? Is er wellicht een ander (bijbels) beeld van pastoraat dat u zelf het liefste gebruikt?
2. Welke onderdelen uit de criteria hierboven spreken u aan? Welke niet? Heeft u suggesties voor toevoeging of wijziging?

4. Pastoraal beleid

Wij moeten meer plekken creëren voor vanzelfsprekende, maar herhaalde korte ontmoetingen. Want juist vluchtige ontmoetingen met elkaar bepalen ons vertrouwen of wantrouwen in de ander.

Talja Blokland, hoogleraar opbouwwerk Erasmus Universiteit Rotterdam

Er is – nog steeds – veel te doen voor kerken die vormen van betekenisvol pastoraat willen ontwikkelen. Maar hoe organiseer je dat? Soms zal de ontdekking worden gedaan dat de oude organisatievorm voor pastoraat (trefwoord: verzorging) niet meer past bij verwachtingen van moderne mensen (trefwoord: ontmoeting). De kunst is dan om te inventariseren wat nodig is en welke mogelijkheden er zijn. In veel gevallen zal dat een ontdekkingsreis zijn waarbij we tevoren niet weten wat we tegenkomen. Gewoon maar een eerste stap zetten, durven te experimenteren, ruimte geven, een ruim en gevarieerd aanbod ontwikkelen, netwerken opzetten. Zonder tekort te doen aan de eigen traditie bereid zijn om nieuwe manieren van doen te ontdekken. In tal van geloofsgemeenschappen zien we die ontwikkelingen gebeuren. Als daar plaatselijk onvoldoende mogelijkheden voor zijn, dan maar in bovenplaatselijk/regionaal/classicaal verband. Of in kleinere verbanden, op plekken waar mensen af en toe deelnemen. Plekken waar ruimte is voor verhalen en een stukje van het leven wordt gedeeld. Het vraagt dan soms wel lef om zo nodig afscheid te nemen van een bepaalde kerkcultuur.

Niet de klussen maar de mensen

Nodig is een herbezinning op de vraag waar de geloofsgemeenschap ook alweer voor bedoeld is en een nieuwe reële inschatting van de mogelijkheden en vooral de onmogelijkheden van de kerkgemeenschap. Een kerk heeft alleen betekenis als zij inspireert. Als er ruimte is voor ontmoetingen waarin iets te beleven valt. Ontmoetingen met verhalen, geloofstradities, ontmoetingen met God. Het gaat allereerst om mensen, niet om de klussen. Er is geen onderscheid tussen mensen die wel en geen taak hebben. Er hoeft helemaal niets, als er maar ruimte is om op een eigen wijze te ontmoeten.

De kerk wordt niet meer gezien als bolwerk maar als netwerk. Het woord 'gemeenschap' wordt herijkt en actief ingevuld. Gemeenschap vindt plaats op dat moment dat mensen bij elkaar zijn, iets delen of doen met elkaar, beschikbaar zijn voor elkaar. Samen iets willen beleven en ondernemen.

Betekenis voor het pastoraat

Gemeenteleden zijn zelf verantwoordelijk voor pastorale zorg en die zorg wordt vooral onderling verleend, eventueel ondersteund door medewerkers in het pastoraat. Soms ontstaat spontaan pastoraat of een vorm van omzien naar elkaar zonder dat daar lang over nagedacht is.

Het idee dat mensen 'verzorgd' moeten worden klopt lang niet altijd. Te snel kan uit verlegenheid worden teruggегrepen op traditionele structuren die gemakkelijk een belemmering voor geloven kunnen vormen.

De taak van de kerkenraad is zorgen voor een vangnet voor wie buiten de boot valt en het ontwikkelen van allerlei nieuwe initiatieven. Van klassieke bezoektaken door ambtsdragers wordt

afgezien, niet vanwege een gebrek aan ambtsdragers maar vanwege de zelfredzaamheid van gemeenteleden.

Van vragen naar organisatievorm

De kunst is om voor elke gemeente een lichte en passende organisatievorm en structuur te bedenken. *Daarbij is de ene gemeente de andere niet.* De omgeving, samenstelling van de gemeente met aanwezige kwaliteiten, gegroeide tradities en culturen, stad, nieuwbouwwijk of dorp, het maakt allemaal uit bij de ontwikkeling van een pastoraal aanbod. Ideale structuren hiervoor bestaan niet.

Uitgangspunt voor pastoraat is dat het begint aan de basis. Het meeste pastoraat gebeurt gewoon, daar waar mensen elkaar spontaan ontmoeten en oog en oor voor elkaar hebben.

Dat betekent voor de organisatie van het pastoraat: aansluiten bij waar mensen zijn en wat zij denken en beleven. Het betekent dat niet alleen binnen de gebruikelijke kring van kerkelijk zeer betrokken mensen gezocht wordt (de kernachterban) naar mensen met pastorale kwaliteiten, maar ook dat 'het net aan de andere kant wordt uitgeworpen'. Bijvoorbeeld door elkaar de volgende vragen te stellen:

1. Voor wie willen we als geloofsgemeenschap betekenis hebben? Zijn er speciale doelgroepen voor wie we ons (dit jaar) verantwoordelijk voelen?
2. Welke ontmoetingsmomenten zijn er al regelmatig, al dan niet georganiseerd?
3. Welke signalen vangen we op?
4. Van wie vangen we signalen op? Welke verschillende doelgroepen kunnen we daarin onderscheiden?
5. Hoe kunnen we een goede vorm van vrijwilligersbeleid ontwikkelen waardoor mensen met pastorale kwaliteiten boven komen drijven?
6. Welke training dienen nieuwe medewerkers in het pastoraat mee te maken voordat zij aan de slag gaan?
7. Welke taakverdelingsafspraken worden gemaakt tussen beroepskracht(en) en vrijwilligers in het pastoraat?

Op basis van de antwoorden op deze vragen kunnen drie vervolgvragen worden gesteld:

8. Het doel: wat willen we dit jaar bereiken?
9. De taak: welke middelen hebben we om dit te bereiken?
10. De kwaliteit: wat hebben we nodig om de taak goed te doen?

Door doelen, taken en kwaliteiten op elkaar af te stemmen kan nu het pastoraal beleid per jaar worden uitgestippeld. Afhankelijk van de mogelijkheden kan een aantal vormen naast elkaar worden beoefend. Op de volgende pagina's een aantal vormen als voorbeeld.

5. Een aantal mogelijkheden

1. Behoeftetepeiling

Op verschillende manieren kan de behoefte aan verbinding en aandacht worden gepeild. Bijvoorbeeld via de 'open oren en ogen-methode'. Of via een formulier dat bij het aanbod van de commissie Vorming en Toerusting of bij de actie 'Kerkbalans' wordt gevoegd. Het formulier is gericht op alle leeftijdsgroepen en wil de behoefte aan aandacht in de gemeente peilen. Een ouderling heeft het formulier ontworpen. Vervolgens is dit besproken in de kerkenraad. Het formulier is, met een korte toelichting, via de envelop van Kerkbalans bij de mensen bezorgd en de reacties zijn tegelijk met de reacties op Kerkbalans bij de mensen weer opgehaald. Het formulier is ontworpen omdat het de laatste jaren steeds moeilijker is geworden om mensen te vinden die als ouderling of pastoraal medewerker in de gemeente mensen willen bezoeken. Tegelijkertijd blijkt dat de behoefte aan huisbezoek is afgenomen. Dat bij elkaar noopte ons het pastorale werk binnen de gemeente anders te organiseren. We hebben iedereen via een eenvoudig in te vullen formulier gevraagd zelf haar/zijn wensen aan te geven. Op het formulier kan men invullen of men behoefte heeft aan een bezoek van ouderling of pastoraal werker, een bezoek van de wijkpredikant, of men wil deelnemen aan een zgn. huiskamerkring, aan een themabijeenkomst of gesprekskring en of men bereid is tot het verlenen van medewerking aan bepaalde kerkelijke activiteiten.

Een redelijk aantal mensen heeft het formulier ingevuld. Op deze wijze kunnen wij met de schaarse menskracht gericht aan het werk. Uiteraard blijft de predikant zelf ook alert of er mensen in de gemeente zijn naar wie hij op eigen initiatief toe zal gaan. Overigens krijgen ieder jaar alle gemeenteleden van 75 jaar en ouder het aanbod om bezoek te krijgen van hun predikant. Deze bezoeken worden, net als de behoeften die blijken uit het formulier, vanuit het pastoraal centrum ingeroosterd.

Waarschuwing: lang niet iedereen geeft op papier aan waar hij of zij behoefte aan heeft. Een toelichtend gesprekje kan hierbij helpen.

Meer informatie bij Jetty van Kessel, Protestantse Gemeente Weesp en Driemond, tel. (0294) 48 39 93 (op ma-, di- en vrijdagmorgen).

2. (Doel)groepontmoetingen

Op veel manieren en plekken kunnen gemeenteleden elkaar ontmoeten. Tijdens open maaltijden, gespreks-, bijbel- en gebedskrings, een avond naar de film, toerustingscursussen, leeskringen, een wandelweekend in de Ardennen, een zeilweekend op de Friese meren, een tocht naar Taizé. Rondom thema's, leeftijdscategorieën, lot- of bondgenoten, levensvragen, hoogte- en dieptepunten, crisismomenten... Teveel om op te noemen. Iedereen kan daarvoor het initiatief nemen. Eenmalig of meerdere keren.

Hierbij een flink aantal voorbeelden.

*** De Ontmoeting**

een gesprekskring voor dertigers, veertigers en daar omheen

Zo in het midden van je leven met of zonder gezin en werk, het is een hele drukke tijd. En je zou wel meer willen. Tijd om eens stil te staan, bij jezelf, hoe het gaat. Geloven? Voor sommigen is de kerk nog vanzelfsprekend, voor anderen veel minder. Het is al zo druk. Niet dat er niets meer is. Maar het moet je wat zeggen voor je leven nu, je moet er wat aan hebben.

Levensvragen en geloofsvragen, het loopt door elkaar heen. Maar met wie kan je dat zo bepraten, daar samen eens, in goed vertrouwen, een gesprek over hebben? In 'De Ontmoeting' willen we juist dat doen: in gesprek gaan met elkaar wat je beweegt, wat je raakt, waar je vragen hebt.

Leven en geloven samen. Niet om met allerlei antwoorden te komen of te zeggen hoe het moet.

Maar elkaar te bemoedigen, met humor, troost, inspiratie, vragen en luisteren. Iets delen van je levensverhaal. Zo ver je dat wilt. En daarin ontdekken dat je er samen rijker van wordt.

De opzet is eenvoudig.

In het begin neem ik wat materiaal mee – een tekst, een foto, geen moeilijke dingen – en aan de hand daarvan raken we vanzelf in gesprek. En al gaande het gesprek komen we zelf wel bij vragen, onderwerpen voor een volgend gesprek.

We komen met een zekere regelmaat bij elkaar, als regel op de donderdagavond. Eén keer in de maand.

Wie zijn welkom? We denken in de eerste plaats aan mensen in de leeftijd 30–40 en daar omheen.

Voor wie geloven wat betekent (maar dat hoeft helemaal niet duidelijk te zijn).

Voor wie het niet speelt of je lid bent of geen lid bent van een kerkgenootschap.

Die bereid zijn elkaar de ruimte te geven en te luisteren.

Meer informatie bij ds. René Kok, Burg. Haitsmalaan 8, 7948 AE Nijeveen, tel. (0522) 49 12 21, kok.r@hccnet.nl.

*** Pastoraal offensief**

Hoe betrek je gemeenteleden tussen de 30 en 50 jaar bij het werk van de kerk? Kerkgemeente Edam bedacht een plan om in een maand tijd een aantal 30-ers en 40-ers bij hun gemeente te betrekken en te stimuleren na te denken over hun relatie met kerk en christendom.

18 gemeenteleden tussen 30 en 50 jaar werden bereid gevonden mee te doen aan het 'pastoraal offensief' van vier weken. Van deze vrijwilligers werd een maand lang één avond per week gevraagd. Het plan startte met een bijeenkomst waarin de vrijwilligers werden ingelicht over wat van hen verwacht werd. Ze kregen informatie en speelden alle mogelijke verwachte situaties uit. Er werd goed nagedacht over wie welke personen zou bezoeken. De achterliggende gedachte was dat elk bezocht adres verrast moest zijn door deze ontmoeting. Om de voortgang van het gesprek te stimuleren kreeg de bezoeker vier gekleurde kaartjes mee; groen (hobby's en vakanties); rood (persoonlijke dingen); blauw (het instituut kerk) en geel (maatschappelijke kwesties). Hiermee kon het bezochte gemeentelid het gesprek sturen.

Vervolgens gingen de vrijwilligers twee woensdagavonden op bezoek bij in totaal vier leeftijdsgenoten. In totaal zijn 72 adressen benaderd. 30 procent van deze adressen is daadwerkelijk bezocht en reageerde positief tot heel positief op dit contact. De andere 70 procent is niet bereikt of gaf aan geen belangstelling te hebben.

Na de bezoeken is geëvalueerd. De doelstelling, pastorale eenheden nauwer bij het werk van de kerk te hebben betrokken, is gehaald. Belangstelling tonen in plaats van mensen onmiddellijk te willen activeren bleek een wijze keus.

Overwogen wordt de actie te herhalen, maar dan gericht op de mensen tussen 50 en 70 jaar.

Meer informatie bij ds. Engele Wijnsma, tel. (0299) 37 31 99, e-mail dedominee@quicknet.nl.

*** Zorg en aandacht bij vreugde en verdriet**

mensen in bijzondere situaties

Vanouds richten we ons in het pastoraat op de hoogtepunten en dieptepunten in het leven van mensen. Bij geboorte, huwelijk, jubilea, bijzondere vierdagen, bij ziekte en dood, maar ook bij andere ingrijpende gebeurtenissen als scheiding, werkloosheid, relatieproblemen, en bij geestelijke en materiële nood zoals de confrontatie met criminaliteit en geweld, probeert de kerkelijke gemeente aandacht voor haar leden te hebben of het nu trouwe kerkbezoekers/betalers zijn of niet. En ook buiten de directe kring van de eigen leden wil de kerk zorg en aandacht hebben bij de vreugde en het verdriet van mensen. Meeleven, helpen, troosten, luisteren en trouw zijn, zijn hier belangrijke trefwoorden.

(Uit: beleidsplan Protestantse Gemeente Bijlmermeer)

*** Het Ganzenbordspel**

als beeld voor je levensweg

Je kunt het ganzenbordspel gebruiken als beeld voor de levensweg van een mens. Een levensweg waarbij bij markante punten en beelden een persoonlijk verhaal te vertellen is. De beelden van het ganzenbord, zoals de put en de gevangenis, kunnen goed als beelden voor situaties/perioden van een mensenleven gebruikt worden.

Benodigdheden: een ganzenbordspel, een dobbelsteen, pionnen.

Let wel: als de groep te groot is, kunnen er met meer ganzenbordspelen even zoveel groepjes gevormd worden om het spel te doen.

Spelregels:

- Wat gedeeld wordt, blijft in de groep.
- Als een beeld niet duidelijk is, bespreek je dat met elkaar.
- Vertrek bij nummer 1. Na de eerste worp vertel je iets over je leven (zie hieronder).
- Als je langs een nummer met een afbeelding komt, vertel je daar iets bij (zie hieronder).
- Als je op een gans komt, mag je hetzelfde aantal ogen nog een keer 'lopen'.

- Je kunt degene die aan het woord is geweest vragen stellen, bijvoorbeeld ter verduidelijking of hoe het vertelde ervaren is.
- Er kan zich (kort) een gesprek ontwikkelen, maar blijf bij het verhaal van degene die aan de beurt is.

Bij de nummers:

- 1: Start. Vertel iets over de start van je leven (bijvoorbeeld over geboorte, gezinssamenstelling, plaats in de rij (oudste, middelste, jongste), broers, zussen?)
- 6: Brug. Vertel wat een 'brug' was in je leven.
- 19: Herberg. Op welk moment in je leven of in je geloof heb je een 'herberg' ervaren? Ervaar je de kerk als een herberg?
- 31: Put. Kun of wil je een 'put'-situatie delen?
- 42: Doolhof. Heb je voor je gevoel wel eens rondgedoold? En kerkelijk?
- 52: Gevangenis. Heb je meegemaakt dat jijzelf of iemand anders gevangen zat, bijvoorbeeld in een eigen verslaving?
- 58: Dood. Welke (bijzondere) herinnering wil je met de groep delen?
- 63: Toekomst. De toekomst ligt open. Wat hoop en verwacht je en wat betekent je geloof daarin? Wat kan de kerk als geloofsgemeenschap daarin voor je betekenen?

Duur van het spel: ongeveer een uur.

(Anja Bruijkers)

*** Vloeibaar aanbod'**

Op zich is dit geen nieuwe gedachte, maar het is wel belangrijk dat er in het aanbod van bijvoorbeeld een commissie Vorming & Toerusting rekening wordt gehouden met de verscheidenheid van mensen. We moeten af van de vanzelfsprekendheid dat wij in de kerk zo ongeveer allemaal hetzelfde moeten geloven en van dezelfde stijl houden. Biedt daarom te midden van de vaste kerkonderdelen zgn.

'vloeibare activiteiten' aan voor (soms kleine) specifieke groepen: mannen en vrouwen, kinderen en senioren, gezonden en zieken, homo's en hetero's, zwarten en witten.

Laten ze zo samen vorm geven aan geloof en twijfel, hun zoektocht naar vreugde, recht en liefde.

Maak van de kerk een proces van zoeken en experimenteren, maar ook een proces om in te geloven.

Meer informatie bij ds. Aty van Noort, tel. (0299) 43 30 37, e-mail aty.van.noort@pgpurmerend.nl.

*** Poëzie als vindplaats van God**

een jaarlijks groeiende poëzieclub waar juist niet (zo) kerkelijk betrokken mensen aan meedoen

In de gereformeerde Ontmoetingskerk in Zuidwolde lezen we nu al enkele jaren in het winterseizoen gedichten, met een groep van zo'n 15 – 20 mensen. Dan gaat het niet om religieuze poëzie als die van Nel Benschop, maar om gedichten van bijvoorbeeld Rutger Kopland, Toon Tellegen, Hans Andreus en Marjoleine de Vos.

Hoe kun je 'gewone' gedichten met elkaar lezen en beleven als vindplaats van God?

Dichters hebben met elkaar gemeen dat zij aandachtig kijken naar de wereld om zich heen. Daardoor merken ze dingen op waar wij in onze dagelijkse drukte aan voorbij zien. Poëzie heeft weet van het geheim van het leven en probeert dat op te roepen in beelden, zorgvuldig gekozen woorden, zoekend en tastend. Lezend en pratend worden we ontvankelijk voor wat er onder de oppervlakte van de taal en van de alledaagse werkelijkheid te vinden is. En niet zelden heeft dat te maken met wie of wat wij God noemen.

Het blijkt bevrijdend te zijn om via gedichten te praten over God. Dichters gebruiken allerlei beelden, de ene keer toegankelijk, invoelbaar, de andere keer tegendraads, vaak verrassend en in ieder geval vrij van dogma's. "Het is een zoeken buiten de geëffende paden", zegt een van de deelnemers. Deze manier van praten over God maakt dat verschillende mensen zich erdoor aangesproken voelen. Ook (en juist!) mensen die niet meer elke zondag op de eerste rij zitten. "Ik kwam vooral omdat de gedichten me aanspraken", zegt een ander, "die 'vindplaats van God' had voor mij niet zo'n betekenis. Achteraf gezien vond ik het juist heel leuk om op een andere manier over 'God', wat dat voor jou ook moge betekenen, te spreken. Ik vond het aantrekkelijk om iets met de kerk te doen, maar dan buiten de gewone kerkdiensten om."

De opzet van de bijeenkomsten en de keuze van de gedichten geeft alle ruimte aan afwijkende Godsbeelden. Schrikken mensen daar soms niet van? Dat valt mee, geven de deelnemers aan. "We zijn bij elkaar gekomen om gedichten uit te pluizen en dat geeft een band. Ik heb het erg leerzaam gevonden als er meerdere denkbeelden over een gedicht op tafel kwamen – het resultaat was dat je het gedicht aan het eind heel anders bekeek dan aan het begin."

Het 'anders praten over God' begint voorzichtig plaats te krijgen in de gemeente. Zo spraken we ook enkele avonden met elkaar over het 'letsisme', en over het boek van Klaas Hendrikse, *Geloven in een God die niet bestaat*. Zoekers komen bij elkaar in een 'Thomasgroep'. Veel mensen hebben het traditionele Godsbeeld losgelaten en zijn op zoek naar hoe ze God nu kunnen benoemen. Het enthousiasme van de poëziekring stimuleert in ieder geval het gebruik van gedichten, bijvoorbeeld in een speciale avonddienst waarin enkele gemeenteleden een door hen uitgezocht gedicht voordroegen, of in de vastenkalender die een keer geheel uit gedichten bestond. Dat laatste initiatief bleek voor sommigen een brug te ver: het lezen van poëzie vraagt een zekere oefening en begeleiding – net zoals het lezen van de bijbel, eigenlijk!

Meer informatie bij Els Deenen, tel. (06) 11 35 41 32, e-mail e.deenen@pkn.nl.

*** Rouwgroep in de Noordoostpolder**

Als begeleiders hebben wij in ons eigen leven ervaren hoe belangrijk het is om de fasen in een rouwproces te doorlopen en met anderen te delen. We willen, door gestructureerd met het rouwproces

om te gaan, een handreiking geven om het verdriet van het verlies een plaats te geven in het dagelijks leven.

Na overleg met C. Aalbersberg, predikant te Emmeloord, werd besloten om polderbreed een rouwgroep op te zetten in het kader van gemeenteopbouw. Tijdens een bijeenkomst in april 2005 van het werkverband van predikanten Noordoostpolder/Urk is een door ons opgesteld stuk met toelichting over rouwgroepen besproken. Dit werkverband reageerde heel positief op ons initiatief. Het werd als steun en zelfs als ontlasting van hun werk ervaren. De kerkenraad van de wijk Centrum-Zuid te Emmeloord stelde zich garant voor een accommodatie en financiële ondersteuning.

In september hebben wij een artikel geplaatst in de kerkbladen in de Noordoostpolder. Daarin stond vermeld dat er een rouwgroep werd opgezet en wat dat inhield. De meeste aanmeldingen zijn via een predikant en pastoraal werkster binnengekomen. In oktober vonden met mogelijke deelnemers intakegesprekken plaats. De rouwgroep bestond uit vier dames en twee heren in de leeftijdsgroep van 64 – 82 jaar, die allen hun partner verloren hebben. Alle deelnemers waren kerkelijk betrokken.

Elke bijeenkomst begon met een liturgisch moment, waarvan de inhoud werd bepaald door de tijd van het kerkelijk jaar. Bij de voorbereiding daarvan gebruikten we het rooster van 'De Eerste Dag'. In een zaal van de kerk hielden we tien bijeenkomsten. In elk daarvan werd een thema ingeleid en besproken met elkaar. Bij de keuze van de werkvormen sloten we aan bij de deelnemers. We hebben ervoor gekozen de bijeenkomsten parallel te laten lopen met het kerkelijk jaar. Zo kwamen we voor het eerst bijeen in de donkere tijd rond de laatste zondag van het kerkelijk jaar. Een tijd waarin we de dierbaren waarvan we afscheid moesten nemen, herdenken. Ook tijdens de adventstijd ontmoetten we elkaar en waren samen onderweg in onze hoop op het kerstkind. We stonden stil bij de dagen die voor ons speciaal zijn door de herinnering die erbij hoort. We brachten een bezoek aan Job met wie we ons verwant voelen. We maakten vele gevoelens die we in het rouwproces signaleren bespreekbaar en herkenden veel bij de ander. We vertelden over de omgeving die soms ondersteunend, soms afwijzend reageert. We hadden oog voor onze kinderen. We bedachten hoe we de bezittingen van onze overledenen een herbestemming konden geven en zo de herinnering levend houden. We vertelden – soms met een twinkeling in onze ogen – ons levensverhaal met onze geliefde. We sloten onze gezamenlijke reis af met te vertellen hoe we verder dachten te gaan, weliswaar met een traan, maar bijgelicht door de stralen van Pasen daar waar wij het niet meer zien.

Aan het eind van de laatste bijeenkomst hebben we een liturgische afsluiting gehouden, samen met de predikant, in de kerkzaal. Bij de nieuwe paaskaars stonden zes kaarsen met het chi-rho teken. De deelnemers zetten hun foto van hun overleden partner erbij. De liturgische bloemschikking werd erbij gevoegd en op zes stroken was genoteerd wat iedere deelnemer de kracht gaf om verder te gaan. Na een gedicht en de gebeden, stak iedere deelnemer de kaars aan de paaskaars aan. Zo liepen ze met het licht van Pasen de kerk uit en de wereld in.

Meer informatie bij Janny Bunschoten en Ella Oost, e-mail ellaost@hotmail.com, bunja@home.nl.

*** Mensen in rouw**

Een maandelijks open bijeenkomst voor mensen die een dierbare verloren hebben.

Al jarenlang was de begeleiding van mensen van wie een dierbare een kerkelijke uitvaart had gehad goed geregeld. Maar we kwamen ook mensen in de wijk tegen die al jaren rouwden om het verlies van een partner, een kind, een ouder, en eigenlijk niemand meer hadden met wie ze hierover konden praten. Het maatschappelijk werk in de wijk had dezelfde ervaring. De rooms-katholieke parochie en de protestantse gemeente werkten al jaren samen in de wijk. Samen met het maatschappelijk werk en het ouderenwerk (die daarbij gevraagd zijn omdat veel van de mensen die het betreft ouder zijn) worden lotgenotenbijeenkomsten georganiseerd voor mensen in rouw.

Elke eerste maandag van de maand is er nu gelegenheid om elkaar te ontmoeten en ervaringen uit te wisselen. Bij toerbeurt is een persoon van de betrokken instanties daarbij als begeleider aanwezig. We beginnen een half uur informeel met koffie en thee. Daarna nemen we ruim een uur de tijd om in een kring in gesprek te gaan over onderwerpen die mensen zelf aandragen. Na afloop is er altijd nog even tijd om te blijven hangen.

De bijeenkomsten zijn open voor iedereen. Dat betekent dat we regelmatig beginnen met een voorstellingsronde. Sommige mensen komen jarenlang. Anderen maar één keer of een kortere periode. Gaandeweg groeien er banden tussen mensen en zijn er ook contacten tussen de bijeenkomsten door.

Meer informatie bij Ellie Smeekens, Emmaüsparochie Arnhem, tel. (06) 51 12 11 60.

*** Beschrijving Levensboek**

In het project 'Van levensverhaal tot levensboek' is gezocht op welke manier ouderen uitdrukking kunnen geven aan wat voor hen in hun leven van belang is geweest. Hoe zij gekend zijn en waarover zij aangesproken willen blijven worden. Een levensboek bevat persoonlijke verhalen en herinneringen van iemand over zijn/haar levensloop. Met foto's, teksten, geboorte-, trouw- en overlijdensberichten ontstaat een uniek boek over een uniek mens. Allereerst biedt het boek de vreugde van het maken en het erin bladeren voor de samensteller zelf. Daarnaast kunnen mensen op deze manier hun levenservaring aan kinderen en kleinkinderen doorgeven. Het boek kan een rol spelen in het bezoekwerk namens de kerk of de ouderenbond. En: het gezamenlijk herinneringen ophalen en delen in een groep kan eenzaamheid en sociaal isolement voorkomen.

Doel: in de kadertraining leren de deelnemers inhoudelijk en praktisch om samen met groepen (oudere) belangstellenden een levensboek te maken. De training is zo opgezet dat de deelnemers ook leren de informatie over te dragen aan anderen. Van de deelnemers wordt verwacht dat zij affiniteit hebben met het werken met ouderen en met groepen. Ook verwachten we dat ze over de

mogelijkheid beschikken daadwerkelijk met de training aan de slag te gaan en zich bijvoorbeeld beschikbaar te stellen om een levensboekcursus te geven aan een kleine plaatselijke of regionale groep.

*** Marriage Course**

Naar aanleiding van wat aan het licht komt in grote nieuwbouwwijken c.q. vinexlocaties over het grote aantal echtscheidingen, wordt in veel kerken een 'Marriage Course' aangeboden. Voor de cursus is veel belangstelling; mensen ontdekken dat (het nalaten van) eigenlijk heel simpele vanzelfsprekende dingen (zoals elkaar laten uitpraten) onnodig grote spanningen veroorzaken. De druk op jonge gezinnen in deze wijken is vaak groot; er zijn zware financiële verplichtingen; wanneer er jonge kinderen zijn moet er veel georganiseerd worden om te kunnen blijven werken; in de wijk zijn weinig sociale verbanden om op terug te vallen.

Inmiddels wordt deze cursus vanuit zo'n 90 gemeenten/kerken gegeven.

Meer informatie bij Nynke Dijkstra-Algra, tel. (030) 880 18 80, e-mail t.dijkstra@pkn.nl.

3. Pastoraat op maat

Voor het bijzondere pastoraat kunnen naast de beroepskracht(en) ook gemeenteleden worden benaderd die hiervoor de nodige kwaliteiten hebben. Hieronder enkele voorbeelden.

*** Bijzonder pastoraat**

Iemand uit de gemeente met kennis van en ervaring met psychiatrie en wijkverpleging is benoemd tot ouderling met speciale opdracht. Zij is inzetbaar wanneer de andere ouderlingen op dit gebied niet verder kunnen, of te weinig tijd hebben voor uitgebreide gesprekken. Zo kan zij bijvoorbeeld bij mensen met een depressieve aanleg die niet naar een huisarts willen, meer bereiken dan een gewone ouderling of pastoraal contactpersoon. Zij weet de juiste vragen te stellen en kan (beroepsmatig) goed luisteren. Ook vraagt zij wel eens of een partner liever bij haar thuis komt omdat de betreffende thuissituatie niet optimaal is voor een goed gesprek. Dit wordt enorm gewaardeerd.

Doel: specifieke kennis van zaken op een doeltreffende manier inzetten.

Investering: goed inventariseren wat mensen kunnen en willen op pastoraal gebied en daar indien mogelijk gebruik van maken. Deze ouderling doet bijvoorbeeld geen dienst op zondagen e.d.

Meer informatie bij Tineke van der Eijk, Immanuelkerkgemeente Waddinxveen, De Genestetlaan 6, 2741 AD Waddinxveen, tel. (0182) 61 72 38, tinekevandereijk@planet.nl.

*** Team bijzonder pastoraat**

Vrijwilligers die pastorale bezoeken afleggen komen soms bij mensen die problemen hebben waar zij weinig mee kunnen, omdat de tijd ontbreekt of omdat de deskundigheid er niet is, of beide. Vrijwilligers kunnen dan doorverwijzen naar een team 'bijzonder pastoraat', bemenst door predikanten, maatschappelijk werkers en/of ervaringsdeskundigen, die speciaal tot taak hebben wat langer met

mensen op te trekken en hen te begeleiden. Na een intakegesprek worden ze toegewezen aan één van de leden. Het gaat niet zozeer om therapie, daarvoor wordt doorverwezen, maar om iets 'daartussen'. Op deze manier worden mensen vroegtijdig geholpen en hoeven ze niet naar instellingen als het RIAGG.

Doel: mensen laagdrempelig begeleiding bieden.

Investing: stel in de gemeente een team van (ervarings)deskundigen samen dat regelmatig samenkomt, en waarvan de leden individueel anderen willen en kunnen begeleiden.

Meer informatie bij Nynke Dijkstra-Algra, tel. (030) 880 18 80, e-mail t.dijkstra@pkn.nl.

*** Pastorale gespreksvoering**

Veel gemeenten hebben te kampen met ouderlingenvacatures. In de wijkteams zitten bezoekmedewerkers die wel de contactfunctie op zich willen nemen, maar liever niet méér dan dat. De pastorale zorg verschaalt. In sommige gemeenten ontstaan daarom pastorale teams van goed toegeruste bezoekmedewerkers die inzetbaar zijn waar bijzondere pastorale zorg gevraagd wordt. Bijvoorbeeld bij de begeleiding van langdurig zieken of in situaties van rouw. Deze bezoekers zijn niet verbonden aan een wijkteam, en ze maken geen deel uit van de kerkenraad. Ze zijn inzetbaar op verzoek van de predikant.

De bezoekers hebben een training in pastorale gespreksvoering vanuit de achtergrond van het contextuele pastoraat. In de cursus komt een zevental belangrijke levens- en geloofsthema's (identiteit, zorg om te sterven, eenzaamheid, omgaan met schuld en vergeven, schaamte, zwijgen, depressie en opstandig zijn, geloofsoverdracht) aan de orde die niet alleen op een theoretische manier benaderd worden, maar ook met behulp van verschillende creatieve werkvormen worden uitgediept.

Meer informatie bij Els Deenen, tel. (06) 11 35 41 32, e-mail e.deenen@pkn.nl.

4. Pastorale mogelijkheden buiten de kerkelijke gemeente

Het is niet vanzelfsprekend dat het pastoraal beleid zich beperkt tot de leden van de gemeente. Wanneer een gemeente ervoor kiest om gericht aandacht te geven aan andere doelgroepen kunnen nieuwe verbindingen ontstaan. Talrijke initiatieven op het snijvlak van pastoraat en diaconaat – zoals bijvoorbeeld in inloopcentra – zijn daar een voorbeeld van.

*** De Broodfiets**

Onder het motto 'wanneer bezoekers niet naar de Open Hof kunnen komen, komt de Open Hof naar de bezoekers' rijdt iedere donderdagavond, tussen 18.00 uur en 19.00 uur, de Open Hof broodfiets door de stad Groningen. Het heeft een sterk diaconaal karakter,

uitdelen van brood en koffie. Maar tegelijkertijd heeft het ook een sterk pastoraal karakter. De individuele pastorale gesprekken vinden vaak op dat moment plaats. Op straat klinken de verhalen van bezoekers.

Pastoraat en diaconaat zijn kerntaken in het werk van de Open Hof. Voor een belangrijk deel speelt zich dat af binnen de muren van de Open Hof, maar de Open Hof treedt daarmee ook naar buiten.

*** De werkgroep Ver-Binding in Vlaardingen**

In Vlaardingen functioneert de werkgroep Ver-Binding al een aantal jaren. Deze werkgroep is ingesteld door de Protestantse Gemeente in Vlaardingen en biedt ondersteuning aan mensen die wel een boodschap aan het geloof hebben maar geen binding (meer) met de kerk en dat ook niet wensen. Hoe kan de kerk betekenis hebben voor mensen die geen feitelijke binding meer met de kerk hebben, maar toch geconfronteerd worden met levensvragen bij ingrijpende gebeurtenissen – zoals een begrafenis of crematie – zelfs als de antwoorden vanuit het christelijk geloof voor deze mensen bij hun vragen geen antwoord zijn?

Ds. Jan de Geus is verbonden aan deze werkgroep en is er voor mensen die hulp zoeken op bepaalde momenten in hun leven.

Uit de folder van de werkgroep:

Leven

Je doet het net zo vanzelfsprekend als ademen, zonder er een moment bij stil te staan. Maar elk leven kent verrukkingen en verschrikkingen, hoogtepunten en dieptepunten. Ineens spreekt het niet meer vanzelf.

Ineens is leven adembenemend. Je weet niet goed hoe je verder moet. Dan heb je iemand nodig die je helpt om weer zicht op je leven te krijgen, om wat er is gebeurd een plaats te geven.

Maar hoe kun je zo iemand vinden?

Via de kerk?

Maar daar heb je geen binding (meer) mee. Die ligt zo ver buiten het gezichtsveld dat je daar niets van verwacht. Volgens jou denk je heel anders, voel je heel anders dan de mensen die naar de kerk gaan.

Geloof

Ook al heb je dan geen band (meer) met de kerk, dat betekent nog niet dat het geloof je helemaal niets te zeggen heeft. Je hebt gewoon het gevoel dat je niet zomaar bestaat, dat er een 'meer' moet zijn dat het bestaan te boven gaat. Je voelt aan dat dat 'meer' in jouw situatie erg belangrijk kan zijn. Maar waar vind je iemand met wie je daarover kunt praten? Iemand die naar je luistert en probeert verder te helpen, zonder je in een bepaalde richting te duwen. Iemand die respect heeft voor wie je bent.

De werkgroep biedt hulp bij o.a. het omgaan met ziekte, verlies van werk, relatieproblemen, identiteitsproblemen zoals het zoeken naar doel en zin in het leven, persoonlijke vragen rondom schuld, angst, leegte, toeleven naar het einde van het leven, rouw.

Daarnaast wil de werkgroep behulpzaam zijn bij het realiseren van (niet-kerkelijke) vieringen rond geboorte, trouwbelofte, begrafenis en crematie.

Spannend is de vraag of een predikant die betaald wordt vanuit de kerkelijke achterban (een deel van) zijn tijd mag besteden aan mensen die met hun problemen bij hem aankloppen, terwijl ze verder niets

met de kerk te maken willen hebben. Gaat dat niet ten koste van de vaak toch al overvolle agenda, wordt daarmee de eigen doelgroep niet tekort gedaan? In Vlaardingen zijn daar met de kerkenraad goede afspraken over gemaakt. De kerk wil er voor deze mensen zijn, of het nu wel of geen missionair resultaat heeft. De gemeente Vlaardingen steunt het initiatief. De werkgroep wil zoveel mogelijk kostendekkend werken. Zij is daarvoor afhankelijk van vrijwillige bijdragen van sympathisanten en van diegenen die van haar diensten gebruik maken. Voor de speciale vieringen worden vooraf vaste bedragen afgesproken.

Meer informatie bij ds. Jan de Geus, tel. (010) 474 69 48, e-mail jan.degeus@gmail.com.

*** Pastorale raad Ontmoetingskerk Zuidwolde**

Een bezoekproject, voor het eerst uitgevoerd in het seizoen 2005 – 2006. Er werden 35 adressen uit de doelgroep 30 – 45-jarigen bezocht, met de woordenlijsten uit *Geloof ligt op straat* van Peter Hendriks als uitgangspunt van het gesprek. De pastorale raad koos voor deze leeftijdsgroep omdat die in de kerk weinig in beeld is. Doel van de bezoeken was in eerste instantie pastorale aandacht voor de bezochte mensen. Bij het evalueren van de bezoeken kwam een aantal aandachtspunten naar voren die de pastorale raad vertaald heeft in een aanbod in het nieuwe seizoen: een rouwgroep en een avond over 'omgaan met conflicten binnen de huiselijke situatie'. Beide activiteiten hebben in het afgelopen jaar plaats gehad, en zullen komend seizoen opnieuw worden aangeboden. Bij het omgaan met conflicten komt nu een verdieping van twee avonden.

In het seizoen 2006 – 2007 is het bezoekproject herhaald met dezelfde bezoekers binnen dezelfde leeftijdsgroep. De aanpak van deze vorm van bezoeken slaat bij deze groep goed aan. De pastorale aandacht doet goed: belangeloze aandacht van de kerk, waarbij de gesprekken als zeer zinvol worden ervaren. Dit keer zijn er geen concrete activiteiten uit voortgevloeid.

Komend seizoen wil de pastorale raad de leeftijdsgroep 60 – 75-jarigen laten bezoeken, op dezelfde manier. Daarvoor zullen bezoekers worden geworven uit dezelfde leeftijdsgroep.

Meer informatie bij Els Deenen, tel. (06) 11 35 41 32, e-mail e.deenen@pkn.nl.

6. Verder lezen

Praktijk

Paula van Cuilenburg, 2004, *Stil en aandachtig. Gids voor een meditatieve omgang met God.*

Zoetermeer

Ruard Ganzevoort, 'Verantwoord pastoraat'. In: *Ouderlingenblad* 81/936, maart 2004

Peter Hendriks e.a., 2001, *Geloof ligt op straat; Een verkenning naar spiritualiteit in parochie en gemeente.* Zoetermeer

Corja Menken-Bekius, 2001, *Werken met rituelen in het pastoraat.* Kampen

Johan Smit, *Tot de kern komen; de kunst van het pastorale gesprek*

Peet Valstar, *Werven, begeleiden en uitzwaaien. Werkboek voor kerkelijk vrijwilligersbeleid.* Uitgave Protestants Landelijk Dienstencentrum. brochureverkoop@pkn.nl of www.pkn.nl zie webwinkel

Achtergrond

Andries Baart, 2005, *Aandacht. Etudes in presentie.* Utrecht

Riet Bons-Storm, 2007, *Gezegend leven; Op weg naar een pastorale gemeente in een verbrokkelde wereld.* Gorinchem

Paula van Cuilenburg, 2004, *Stil en aandachtig. Gids voor een meditatieve omgang met God.*

Zoetermeer

Wil Derkse, 2003, *Een levensregel voor beginners. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven.*

Tielt

Joep Dohmen, 2007, *Tegen de onverschilligheid; Pleidooi voor een moderne levenskunst.* Amsterdam

Anselm Grün, 2005, o.a. *Boek van verlangen.* Tielt

Dick van Kampen, *Kerk en jongeren; vragen en ervaringen vanuit het studentenpastoraat.* Lezing t.b.v. de conferentie 'Het gat van de kerk' in 2007

Huib Klijn, 2005, *Leven na verlies. Rouwen en geloven.* Kampen

Harry Kunneman, 2005, *Voorbij het dikke-ik; Bouwstenen voor een kritisch humanisme.* Amsterdam

Coert H. Lindijer 2000, *Gids voor reisgenoten. Een handboek voor het lekenpastoraat.* Zoetermeer

Albert Ploeger en Joke Ploeger-Grotegoed, 2007, *Morgen... in de verte; Een kerk van mensen.*

Kampen

7. Waar kunt u terecht?

Sinds 1 januari 2008 zijn in de Protestantse Kerk in Nederland gemeenteadviseurs actief. De gemeenteadviseur is er om uw gemeente te adviseren op alle aspecten van het gemeentewerk. Ook pastoraat. Mocht u dus vragen hebben over of naar aanleiding van het materiaal, dan is de gemeenteadviseur er om die voor u te beantwoorden. Graag wijzen we u ook op de mogelijkheid om rond diverse thema's een cursus te volgen. Zo is er de 'Basiscursus Pastoraat'. Maar er kan ook een cursus op maat gegeven worden die helemaal aansluit bij de vragen die in uw gemeente leven. Deze cursussen worden gegeven door de gemeenteadviseur.

U kunt de gemeenteadviseur die in uw omgeving werkzaam is bereiken via de Servicedesk van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk, tel. (030) 880 18 80, e-mail servicedesk@pkn.nl of via www.pkn.nl/gemeenteadviseur.

Aanvragen voor cursussen, of het bestaande aanbod aan cursussen, kunt u bekijken bij het Protestants Centrum voor Toerusting en Educatie, tel. (030) 880 15 58, e-mail toerustingeneducatie@pkn.nl, www.pkn.nl/pcte.

Het totale overzicht van pastorale handreikingen en ander materiaal voor pastoraat kunt u bekijken op www.pkn.nl/pastoraat.